

VANHUUSOIKEUDEN PERUSTEET

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen   Anja Karvonen-Kälkäjä

ALMA TALENT ■ 2017 Helsinki

Tilaa Vanhuusoikeuden perusteet -kirja: shop.almatalent.fi

Copyright © 2017 Alma Talent Oy ja tekijät
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-3036-7
ISBN 978-952-14-3037-4 (verkkokirja)

Kansi: Sirpa Puntti
Taitto: Marja-Leena Saari

Paino: BALTO print 2017 Liettua

Anna palautetta kirjasta: protoimitus@almamedia.fi

Sisällys

ESIPUHE	V
LYHENTEET	XV
I JOHDANTO	1
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen ja Anja Karvonen-Kälkäjä</i>	
II MITÄ ON VANHUUSOIKEUS	3
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i>	
1 Vanhuksia koskeva oikeustieteellinen tutkimus ja opetus	3
2 Vanhukset lainsäädännössä	4
2.1 Vanhuksia koskettavat kansainväliset normistot.	5
2.2 Vanhukset Suomen lainsäädännössä	9
3 Vanhuusoikeuden yleiset opit	14
3.1 Keskeiset käsitteet	14
3.1.1 Vanhus.	14
3.1.2 Oikeudellinen toimintakyky.	16
3.1.3 Oikeudelliset kelpoisuudet	19
3.2 Vanhuksen oikeusturvaa koskevat periaatteet. .	21
3.2.1 Yleistä	21
3.2.2 Itsemääräämisoikeus vanhuksen perusoikeutena.	21
a. Oikeus itsenäiseen päätöksentekoon .	24
b. Terveenä ilmaistu tahto ja sen merkitys	26

Sisällys

	<i>c. Yksilön oletettu terve tahto päätöksenteon perustana</i>	26
	<i>d. Osallisuus osana itsemääräämisoikeutta</i>	28
3.2.3	Vanhuksen suojaaminen	29
3.2.4	Vanhus yhdenvertaisena kansalaisena .	30
3.2.5	Periaatteiden soveltaminen vanhuksia koskevassa päätöksenteossa	37
3.2.6	Periaatteiden ristiriitatilanteita	37
III	VAJAAKYKYISYDEN ENNAKOINTI	43
	<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i>	
1	Päätöksenteon siirtyminen – läheinen vajaakykyisen asiainhoitajana	43
2	Hoitotahto	46
2.1	Hoitotahto ennakkoinnin välineenä	47
2.2	Hoitotahdon juridinen perusta	48
2.3	Hoitotahdon sisältö	50
2.3.1	Laillisen edustajan nimeäminen	51
2.3.2	Elämän loppuvaiheen tahdonilmaukset	52
2.3.3	Hoivaa koskevat toiveet	54
2.4	Hoitotahtolomakkeita	59
2.5	Hoitotahdon säilyttäminen	62
3	Valtakirjavaltuutus	63
3.1	Valtuutus oikeustoimilaissa	63
3.2	Asiamiehen käyttäminen hallintoasiassa	64
3.3	Valtuutetun kelpoisuus ja toimivalta	66
3.4	Valtuutuksen sisältökysymyksiä	68
4	Edunvalvontavaltuutus	75
4.1	Tausta	75
4.2	Edunvalvontavaltuutuksen laatiminen ja antaminen	76
4.2.1	Yleistä valtakirjan laatimisesta	76
4.2.2	Kelpoisuus valtakirjan laatimiseen	77
4.2.3	Valtakirjan muotovaatimukset	78

4.2.4	Valtakirjan todistamista koskevista määräyksistä	80
4.2.5	Edunvalvontavaltuutuksen antaminen	83
4.3	Edunvalvontavaltuutuksen voimaantulo	85
4.3.1	Voimaantulo edellyttää vahvistamista . 85	
	<i>a. Vahvistamisen edellytykset</i>	85
	<i>b. Vahvistamisen esteet</i>	87
4.3.2	Kuulemisesta vahvistamisen yhteydessä	91
4.3.3	Edunvalvontavaltuutuksen rekisteröinti	94
4.3.4	Päämiehen oikeustoimikelpoisuus vahvistamisen jälkeen	95
4.3.5	Valtuutetun kelpoisuus ja toimivalta . 98	
	<i>a. Toimiohjeiden merkityksestä</i>	99
	<i>b. Kelpoisuuden ja toimivallan ylityksen seuraukset</i>	101
4.4	Edunvalvontavaltuutuksen sisältö	102
4.4.1	Taloudellisten asioiden hoito	103
	<i>a. Yleistä omaisuuden hoitamisesta</i> . . 104	
	<i>b. Päämiehen omaisuuden lahjoittaminen</i>	105
	<i>c. Oikeustoimien luvanvaraisuus</i> . . . 107	
	<i>d. Kiinteistöä koskevat oikeustoimet</i> . 110	
4.4.2	Henkilöä koskevien asioiden hoito . 111	
	<i>a. Yleistä valtuutetun kelpoisuudesta</i> . 111	
	<i>b. Päätöksenteko sosiaali- ja terveydenhuollossa</i>	113
	<i>c. Lääketieteelliseen tutkimukseen osallistuminen ja elinten luovutus</i>	114
	<i>d. Päämiehen asuinpaikasta päättäminen</i>	116
4.4.3	Korostuneen henkilökohtaiset asiat . 119	

Sisällys

4.4.4	Muut valtakirjamääräykset	121
	<i>a. Varavaltuutettu ja toissijainen</i>	
	<i>valtuutettu</i>	121
	<i>b. Valtuutetun palkkio</i>	125
4.5	Valtuutetun tilinpitovelvollisuus ja valvonta .	126
4.6	Edunvalvontavaltuutuksen lakkaaminen	128
4.7	Yhteenvetoa edunvalvontavaltuutuksesta	132
5	Kuolemanvaraiset oikeustoimet	135
5.1	Hautajaismääräykset	135
	5.1.1 Oikeus hautajaisten järjestämiseen . .	136
	5.1.2 Vainajan toiveiden kunnioittaminen	137
	5.1.3 Hautajaisia koskevien riitojen	
	ratkaiseminen	138
5.2	Testamentin tekeminen	140
6	Yhteenvetoa vajaakykyisyyden ennakoinnista	143
IV	VANHUKSEN SOSIAALIPALVELUT	145
	<i>Anja Karvonen-Kälkäjä</i>	
1	Vanhuspalvelut ja niiden järjestäminen	145
1.1	Johdanto	145
1.2	Vanhuspalvelujen keskeinen lainsäädäntö . . .	147
	1.2.1 Perustuslaki velvoittaa järjestämään	
	riittävät vanhuspalvelut	147
	1.2.2 Yleislait ja erityislait vanhusten-	
	huollossa	149
1.3	Keskeisiä sosiaalihuollon periaatteita	
	vanhustenhuollon näkökulmasta	153
	1.3.1 Asiakaskeskeisyys	153
	1.3.2 Asiakkaan etu	154
	1.3.3 Asiakkaan osallisuus ja itse-	
	määräämisoikeus	156
2	Vanhuksen hoiva ja sitä tukevat sosiaalipalvelut	158
2.1	Vanhuksen pitkäaikaisen hoidon ja	
	huolenpidon periaatteet	158

2.2	Kotona asuminen ja kotiin annettavat palvelut	161
2.2.1	Tavoitteena kotona asuminen mahdollisimman pitkään	161
2.2.2	Haasteet kotona asumisen tukemiseen	163
2.2.3	Palveluja ja tukea kotona asumista mahdollistamassa	164
	<i>a. Kotipalvelu ja kotisairaanhoido</i>	165
	<i>b. Asunnon muutostyöt ja korjausavustus</i>	167
	<i>c. Eläkkeensaajan asumistuki</i>	168
	<i>d. Eläkettä saavan hoitotuki</i>	169
	<i>e. Henkilökohtainen apu</i>	170
	<i>d. Kuljetuspalvelu ja liikkumista tukevat palvelut</i>	172
	<i>e. Kuntoutus</i>	174
	<i>f. Omaishoidon tuki</i>	176
	<i>g. Palvelusetelijärjestelmä</i>	178
2.3	Vanhuksen asumisen muita muotoja	179
2.3.1	Perhehoito	180
2.3.2	Palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen	181
2.3.3	Laitoshoito	185
2.4	Toimintayksiköiden laatukriteerit	186
2.5	Asiakas- ja laitospmaksujen määräytyminen	191
3	Vanhuspalvelujen piiriin tuleminen ja asiakkuusaika	193
3.1	Asiakkaan ohjaus ja neuvonta	193
3.1.1	Neuvontapalvelujen järjestäminen	193
3.1.2	Ammattihenkilöstön neuvontavelvollisuus	195
3.2	Palvelutarpeen selvittäminen ja arviointi	197
3.2.1	Palvelutarpeen selvittäminen	197
3.2.2	Toimintakyvyn arviointi ja mittarit	199
3.2.3	Läheisverkoston kartoittaminen	201

Sisällys

3.3	Palvelusuunnitelma	202
3.3.1	Asiakaskeskeisyys suunnitelmaa ohjaamassa	202
3.3.2	Suunnitelman keskeiset sisällöt	204
3.3.3	Palvelusuunnitelman luonne ja sitovuus	206
3.4	Palvelua koskeva kirjallinen päätös	207
3.5	Muutoksenhaku vanhuspalveluja koskevaan päätökseen	210
V	VANHUS TERVEYDENHUOLLOSSA	213
	<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i>	
1	Keskeinen terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö	213
2	Tarpeen mukaiseen hoitoon pääsy	216
2.1	Hoidon järjestämisvelvollisuus	216
2.2	Kiireettömän hoidon hoitopaikan valinta	220
2.3	Kiireettömään hoitoon pääsy	221
3	Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun	226
4	Potilaan itsemääräämisoikeus	228
4.1	Yleistä potilaan itsemääräämisoikeudesta	228
4.2	Päätöksenteko vajaakykyisen potilaan puolesta	230
4.3	Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen	235
4.3.1	Henkilökohtainen vapaus perusoikeutena	235
4.3.2	Itsemääräämisoikeuslakia koskeva hanke; vuoden 2014 lakiluonnos	238
	<i>a. Lakihanke itsemääräämisoikeuden vahvistamisen näkökulmasta . . . . .</i>	<i>239</i>
	<i>b. Lakihanke rajoitustoimien näkökulmasta . . . . .</i>	<i>242</i>

**VI SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON AMMATTI-
HENKILÖSTÖ JA VANHUKSEN OIKEUSTURVA 247**

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen

- 1 Ammattihenkilöstö ja vanhus. 248**
- 1.1 Potilas- ja asiakastietojen salassapito ja suostumus tietojen antamiseen. 248
- 1.2 Huollon turvaaminen ja sen tarpeesta ilmoittaminen 249
- 1.3 Kالتoin kohtelusta ja muusta epäkohdasta ilmoittaminen sosiaalihuollossa 253
- 1.4 Edunvalvonnan tarpeesta ilmoittaminen 254
- 1.5 Interventio sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeessa olevan kotiin. 257
- 1.6 Ilmoitus poliisille rikoksen kohteeksi joutuneesta 258
- 1.7 Ajoterveyden arviointi ja ilmoitus poliisille ajoterveydentilan muutoksesta 260
- 2 Oikeusturvatiet sosiaali- ja terveydenhuollossa 263**
- 2.1 Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliamieheen . 263
- 2.2 Muistutus 264
- 2.3 Kantelu 266
- 2.4 Potilasvahinkoilmoitus 267

VII VANHUKSEN SUOJAAMISEN KEINOJA 269

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen

- 1 Edunvalvojan määrääminen 269**
- 1.1 Edunvalvojan määräämisen edellytykset. . . . 269
- 1.2 Edunvalvojan kelpoisuus 274
- 1.3 Päämiehen itsemääräämisoikeus edunvalvojaa määrättäessä 277
- 1.3.1 Edunvalvojan omaehtoinen hakeminen 278
- 1.3.2 Hakijana muu kuin päämies. 281

Sisällys

1.4	Päämiehen itsemääräämisoikeus edunvalvonnan aikana	286
1.4.1	Edunvalvonnassa olevan päämiehen oikeustoimikelpoisuus	286
1.4.2	Edunvalvojan velvollisuus kuulla päämiestä	291
1.4.3	Päämiehen ennakkoon ilmaiseman tahdon noudattaminen	298
1.5	Edunvalvojan valvonta	300
1.6	Edunvalvojan vaihtaminen ja tehtävän päättyminen	301
2	Vanhuksen tekemän oikeustoimen pätemättömyys	304
2.1	Yleistä	304
2.2	Toimintakelpoisuuden rajoitus pätemättömyyden syynä	305
2.3	Ymmärryksen puute ja oikeustoimen pätemättömyys	306
2.4	Vanhuksen taloudellinen hyväksikäyttö	308
2.5	Oikeudellista toimintakykyä koskeva ratkaisu	312
2.5.1	Eri todisteiden merkityksestä	312
	<i>a. Lääkärintodistuskeinona</i>	313
	<i>b. Muiden todisteiden merkitys</i>	316
2.5.2	Todisteiden harkinta	317
	LÄHTEET	321
	OIKEUSTAPAUKSET	337
	ASIAHAKEMISTO	339